

kon kívüli megfontolásoktól megszabadítva talál rá legteljesebben önmagára. Arra a költőre, aki meglát és megél sokféle diszharmoniót, de mindet harmóniává tudja oldani. A szépség, a zeneiség, a tiszta ritmusok fenntartás nélküli áradása, a romantikus mellékízek nélkül is szinte imádatig emelkedő természetszeretet határozza meg a *Születésem hava* egész anyagát. A tökéletes és változatos ritmusbiztonsághoz komoly képfestő tudás társul: pontos rézkarok, kidolgozott, sokszínű akvarellek gazdagságát idézi több vers: az írott szó dinamizmusa által nyújtott időbeliség többletével: „Véraláfutásos őszi alkony. / Vörhenyes cserjékkel bozontos / ágyékú völgytorokban a szél hullámai / lányos ünök, szarvastehenek párázó szagát sodorják: koronás / bikákat ajzva tülekedésre, nászra.” (*Virágvölgy*).

A természeté mellett meghatározó a kulturális élménykör is: költőelődök és pályatársak, képző- és zeneművészek, városok, tájak, utazások. Ezekben is van valamennyi „pannonság”, hiszen Berzsenyi, Vörösmarty, Takáts Gyula, Fodor András a legszebb versek ihletői, s a tájak is dunántúliak vagy azzal rokonok. Ez ügyekben a legelementárisabb Kerék Imre alakváltó, beleélő képessége tartalmaz formát és formás tartalmat egyaránt érintve, mint a *Berzsenyi gesztenyefái*: „Árnyokban sétálva bozontos, barna / bajszod széthúzódná derús mosolytól: / látva buzgó mezei szorgalomban / niklai néped.”

Van még egy elementáris élménykör: a szerelemé, s ez sem statikus képű, mert bár harmóniára törekvő, a kérdéseket és kételyeket sem rejti el. S hogy az élménykörök szerves egységet alkotnak, ugyanannak a személyiségnek a lírai lenyomatait, azt a műveken túl a kötet szerkezete is mutatja, hiszen a természet-szerelmek kultúra megnevezhetetlen ciklushármasa után „vegyes rendben” következnek egymásra az ugyanezeket megszólaltató költemények, a szétválasztás után az egyidejűséget is felmutatva: a személyiségben a régiót, a régióban a nagyvilágot, s abban az egyetlen létezőt, aki szeretne jelet hagyni, s „mintha öröklét lenne sorsa, / lombot hajt, gyümölcsöt nevel / a végső összeroskadásig.” (*Ötven felé*). (*Hazánk, 1992*)

Baka István: Farkasok órája

Van, akit a szelíd dombok, a csillogó víztükrök, a beérő gyümölcsök formálnak elsősorban, van, akit a kietlen és sivár éjszaka, a monoton esőzés, a termés helyett a pusztulás, a kifosztottság. S amiként Somogy és Tolna szomszédosak és egykönnyen átjárhatóak, így van ez a derút és a sivárságot meglátó szemlélet, a harmonikus nappal és a disszonáns éjszaka között is. Persze a nappal sem csak a csillogásé, s az éj is lehet csillagragyogásos. Miként az évszakok vagy a napszakok kétarcúak, ilyen az ember is. Hol egyetlen személyiség is jellegzetesen szélsőséges, hol meg az egyik emberre inkább az egyik, másokra a másfajta végletesség a jellemzőbb. S különösen így lehet ez művészeknél, hiszen az alkotói világkép mindig kiemel, felnagyít, sokkal erőteljesebben és céltudatosabban szelektál, mint a hétköznapi éltő lény. Baka István „hiába” dunántúli, őt nem a szekszárdi dombok szólót érlelő sugárzása ragadja meg, hanem a szürkéséget fel nem oldó novemberek nyirkos, mindig bánatba fúló reménytelensége. Mindegy az évszak, hajnalodva mindig eljön a *Farkasok órája*, az éj vége, a félelem és a rettenet ideje. Nem segít a ráció, a lét határhelyzete – a határhelyzet-lét fel nem oldható, s az ember a folytonossá váló rettenettől azzá válik szinte, amitől fél: farkassá.

A kötet címe *Farkasok órája*, s tartalma szerint a Romlás könyve. Már nem is a romlás virágaié, miként közel másfél százada még Baudelaire elgondolhatta, itt „virág” nincs már más, mint a tökéletessé csiszolt forma: a fegyelmezettség magas mércéje, a dalolás egyetlen lehetősége, az összeszorított fogak koccanásának is mértékre szabott ritmusa. Ennyi köt – kötne – a harmóniához, s annak az emberemlékezetnél is régebbre visszanyúló hagyományához, ha ez a fegyelmezett és tökéletes „műremek” dalolás nem élezné ki még jobban a romlást, nem tenné még félelmesebbé a rettenetet. Hiszen nem az első ijedelem artikulatlan avagy félig artikulált üvöltéséről van már szó, ez a forma azt is kifejezi, hogy nagy múltja van a rettenettel való együttélésnek, olyan ősi, hogy volt bőven ideje az embernek zeneivé formálni már nemcsak örömét és bánatát, hanem azt a rettenetet is, amelyet azonban még így sem képes „megszokni”. A rettenet oka azonban nem valamiféle atavisztikus félelem, bár mítikussá nő az érzés, hanem a lét minden szintjére betolakodó kifosztottság-élmény. Nyomatékosan az ország és a személyiség szintjén uralkodik ez, de ha ezeken a szinteken meghatározó, akkor emberiség-élmény a kifosztottság, egyetemes világállapot, szinte már statikussá merevülő helyzet, amelynek ugyan jelentékeny múltja van, de az is inkább a változatlanságot bizonyítja. Történelemszemlélet és személyiségkép így utal egymásra: az ember sorsa állandó, s így a történelem örült körforgás, illetve ez a körforgás nem teszi lehetővé, hogy a személyiség kitörjön belőle, nemcsak Madách Adámját, bennünket is kötnek a földi „törvények”.

Történelmiség és személyiségkép egymásra rétegzése igen gazdagon bontakozik ki, elsősorban már annak a révén is, hogy a költő előszeretettel ölt magára szerepeket. Két évtizede, a pálya kezdetén Baka István versei olykor artisztikusan csinálnak, túlzottan archaizálóknak bizonyultak, s ez a relatív korszerűtlenség nemcsak következetesen megmaradt nála, ritka egységességű pályáivet rajzolva fel, hanem a nyolcvanas évekre megmutatta a maga igazi értelmét is. A magyar történelem lényegét a vereségekben, a bújdosásban találta meg a költő, s az országnak ez a helyzete mindenkire vonatkozott: személyiséget formált és deformált. A jelen képe a múltban jelent meg, s a múlt a jelenre vonatkozott. Történelmünk nagy személyiségei a vereségek után jelentek meg, s főként a Világos utáni szakasz – Vörösmartyval, Széchenyivel a középpontban – vált nyomatékosá. E szerep-álarok nem az élményszegénység, hanem épp fordítva, a nagyfokú élménytelítettség következtében égtek szinte rá a költőre. Ennek folytatása a régi és a legújabb verseket egybeölelő *Liszt Ferenc éjszakái*-ciklus, már címeivel is sötét korszakra és szemléletre utalóan.

A kötet igazi újdonsága azonban egy még többszörös jelentéskörű szerepjáték. Vörösmarty, Liszt történelmi személyiségek, Yorick már irodalmi hős, Sztjepan Pehotnij huszadik századi orosz költő viszont teljes egészében Baka István alakmása (maga a név is gyalogos bakát jelent, mint erre már Olasz Sándor rámutatott). Yorick sem egészen a Shakespeare megalkotta alak, mert nem Hamlet veszi kézbe az ő koponyáját, hanem fordítva történik: Yorick éli túl, s jóval Hamlet életidejét, Fortinbrasnak lesz udvari bolondja, majd őt is túléli, s rongyosan császkál a városban, nyugdíjasan, „annyi rendszerváltás” után. Yorick monológjai Hamlet koponyájának kézbevitelével kezdődnek, s a tengerparton Hamlet mondásainak idézgetésével fejeződnek be, miközben „leszáll az éj / s az ég falához mint spion füle félhold tapad fehéren”. Az „előhang” szerint „Helsingör homokóra / ő méri éjszakám” – „és nem múlik az éj nem / mert Helsingör örök”. Miként a homokóra, lényege szerint ugyanaz a város is, az emberi sors is, s az értelmiségi akkor is, most is röghözkötő függőlemben él. Ezt igazolja *Pehotnij* versesfüzete is, amely megintcsak tökéletes beleélés egy közelmúltbeli, szamizdatokba kényszerít-

tett orosz költő helyzetébe, amely lényege szerint azonos sors Yorickével, de ugyanilyen beleélés a modern orosz lírát tökéletesen fordító Baka István műfordítói munkájába is, mert e művek Baka-versek is, de mintha-műfordítások is.

Nemcsak az egyes versek, hanem a kötet kompozíciója is példás. A *Liszt Ferenc éjszakáira* a *Yorick monológjai* következnek: a beleélésre a radikálisan fikciót teremtő beleélésé. Majd a *Farkasok órája* és *Az Apokalipszis szakácskönyvéből* szerepeket levetve szólal meg, történelmileg is a jelenben mutatva meg ugyanazt, mindazonáltal az ugyanaz-lét élménye miatt torkot szorító friss keserűséggel. S mert „farkasok órája” tagolja létünket, ezért van itt az Apokalipszis, s okkal, hiszen „felnőttkoromra morzsa sem maradt / üdvösségemből Üreged alatt.” A *Sztyepan Pehotnij versesfüzete* zárja a kötetet, csak látszólag távolodva a személyességtől és a Duna–Tisza tájkától. Az éjszakától jutunk el – abból alig kilépve – az éjszakáig, a történelem Liszt Ferenc-kori balekjaitól a mostaniakig, amelyet „A Nagyszínházban” szemlélhetünk hamarost: „És bent a függöny mint kötés min át- / Űtött a vér homálylik bíboran / Elfeledve még az új tragédiát / Mely végkifejlete felé rohan // A nagy finálét melyben színre lép / S magába mint verembe hull a nép”. (*Tolna Megyei Könyvtár, Szekszárd Város Önkormányzata, 1992*)

Vári Fábián László: Kivont kardok közt

A határainkon kívülre került magyarság csoportjai közül a legmostohább sorsa a kárpátaljainak volt, s mindezt tetézte az is, hogy idehaza is a legkevésbé őket tartottuk számon. Irodalmukról sem sokat tudtunk, az első átfogó antológia csak 1990-ben jelent meg (*Vergődő szél*). Ebben mutatkozott be a szélesebb hazai nyilvánosság számára Vári Fábián László is, akinek most – tudomásom szerint első – verseskönyvét vehetjük kézbe. (Sajnálatos, hogy a kötet semmi életrajzi, bibliográfiai információt nem tartalmaz, az olvasó ugyanis máshol is csak nehezen találhat adatokat.) A költő 1951-ben született Tiszaújlakon, s voltaképpen csupán a Tisza választotta el Magyarországtól, de az sokáig nagyon is átjárhatatlan határfolyónak bizonyult. Maradt az, ami egyelőre elvehetetlen: az anyanyelv és az általa hordozott kultúra, amely magyarként tudott embernek megőrizni mostoha viszonyok között is. Mert milyen jövőben reménykedhetett egy szinte hermetikusan elzárt s kétszázezernél is kisebb lélekszámú nemzetiség, amelyet a diktatúrán túl a nagyorosz és a nagyukrán nacionalizmus is veszélyeztetett? A kárpátaljai magyarság pusztta megmaradásának is örülhetett a népek „nagy kohójában”, s hogy ma nemcsak siratni lehet, hanem tervezni is, azt az öregebbek emlékkörzése mellett a fiatalabb nemzedékek csakazértis helytállásának is köszönhetjük.

Azért kell mindezt említeni, mert e régió létének mikéntjétől elválaszthatatlan a költők szava. A statisztikus szemlélet föltehetné a kérdést: szükségképpen akad-e ilyen kevés ember között költő? A valóság azonban nem a statisztikákhoz igazodik: a történelem parancsa szerint kellett lennie költőknek, még akkor is, ha megjelenésüket akadályozták az osztályharcos elvárások.

Vári Fábián László két évtized alatt született költeményei – (voltaképpen egy karcú válogatott kötettel mutatkozik be) – érthető és méltánylandó következetességgel a legelementárisabb magyar hagyományokhoz kötődnek. A népköltészet, Petőfi, Ady, József Attila, Illyés Gyula, Nagy László a közvetlenül is, szellemiségükkel is leginkább megidézett példaképek. Magatartásukból azonban nem annyi-